

Vuännös, Teänjoogg čää'ccvuu'din

Lää'kk' tu'lvvriiski vaaldšummšest

Lää'kk' tu'lvvriiski vaaldšummšest (620/2010) da töözz öhttnei asetös (659/2010) pue'tte viö'kke keässa 2010. Lää'jj mie'rren lij uu'ceed tu'lvvriiskid, cöggeed da kiäpsmä'tted tuu'lv'in šöddi skääđai seu'rrjöözzid di viikkäd oudäs valmštööttmööžž tuu'lv'id. Lää'jj mie'rren lij še suävted ö'htte tu'lvvriiski vaaldšummuš da čaa'z3vivuu'd jee'res häiddmōš vää'leel lokku čää'ccvaa'ri keäll'jeei äänmōöžž di suöjjmōöžž taarb.

Tu'lvvriiski vaaldšem plaanummša kuulli tu'lvvriiski vuöss arvlásttmōš miärktee'ji tu'lvvriskkvuu'di tobdstummšen, tu'lvvkaarti raajjmōš miärktee'jid tu'lvvriskkvuu'did da čää'ccvu'vddpuötllaž tu'lvvriiski vaaldšemplaani raajjmōš. Tu'lvvriiski vuöss arvlásttmōöžž öhttuöđät ELY- kōöskōözz liä arvlásttam Lää'ddjännam tu'lvvriiskid ee'jjin 2011 da 2018. Ään lij möönnmen tu'lvvriskkvuu'di öödäs arvlásttmōš. Lappi vuu'dest miärktee'jen tu'lvvriskkvu'vdden lij nöömtum ee'jj 2011 Ruä'vnjaarg gäärad, Kihttel ceerkavsijdd, Kemijääu'r kuvddlōs, Ä'vvel sijdd da Tornio gäärad da ee'jj 2018 lää'ssen Kemi gäärad.

Vu'vdd, koin tu'lvvriiski vuäđđeei ärvtööllmōöžž vuäđald tuöttät vue'itvaž miärktee' tu'lvvrisk le'be ko'st näkam riisk vue'itet aabšed öcndööttäm, nöömtet miärktee' tu'lvvrisk-kouddōssân (lää'kk' tu'lvvriiski vaaldšummšest, 8§). Tu'lvvriisk miärkälvuöđ ärvtööleen vää'ldet lokku vooudlaž da pääiklaž äärmōöžž, tuu'lv tuöđnallšemvuött di pue'tti tuu'lvvest vue'itvânji šöddi takai mäaine'ld kiičöee'l skääđ šöddeem seu'rrjöözz:

- 1) skääđ šöddeem seu'rrjōs oummui tiörväsvuö'tte le'be staa'vuö'tte
- 2) Viält'te'mesvuöttkääzzkōözz, hä't čää'cchuöl, energiahuöl, teätt-trafiikk, čuäggastrafiikk le'be jee'res va'steei toi'mmjummuž, ku'kesäiggsaž puättknummuš
- 3) öhttsažkää'dd jie'llma vääžnai tuejjummušid staa'nee'i ekonoomlaž toi'mmjummuž ku'kesäiggsaž puättknummuš
- 4) ku'kesäiggsaž le'be veedasvooudlaž skääđ šöddeem seu'rrjōs pi'rro'sse
- 5) tee've'te mes skääđ šöddeem seu'rrjōs kulttuurpreeddna.

Oou'dab arvlásttmōöžž mänğa šöddäm muttâz

Teänjoogg čää'ccvuu'dest jeä'la šöddäm pää'rtid raajji tuu'lv jia-ga čää'ccvuu'dest leäkku šöddäm tu'lvvriiskid vaikkteei maaddää'nmem muttâz ee'jj 2018 pei'vvuum arvlásttmōöžž mänğa.

Teäđ čaa'z3vivuu'dest

Lää'ddjännmest Teän lij bie'kk' Teän-Njauddâmjoogg-Paččjoogg čää'cchäiddâm vuu'd da Taarâst bie'kk' Finnmark čää'cchäiddâm vuu'd. Lää'ddjännam vu'vdd juäkkai vä'lddvue'zzin Ucjjoogg da vuässas še Aanar kää'dd vuu'did. Taarâst vu'vdd säjddätt Koutokeino, Karasjoogg da Tana koo'ddi vuu'did. Jokk räjäi ööutsää'jest lä'dvjoogges Aanarjooggin 288 km määtkest bie'kk' Lää'ddjännam da Taar kōskksaž raajâst. Čä'ccōs kälgg saaujâst täävas, da jiočč Teänjokk älgg Lää'ddjännam beä'lnn Aanarjoogg da Karasjoogg öhtteempääi'kest Karigasnjaarg siid vuälbeä'lnn. Jokk cuäkk Teänvuö'ne da määmōözz 50 km töt kälgg Taar beä'lnn. Teänjoogg čaa'z3vivu'vdd obbvuođin veeidsösvuöđ mie'ldd 16 386 km², ko'st 31 % lij Lää'ddjännmest da 69 % Taarâst da tön jäu'rvuöttprose'ntt lij vue'llgaž (3,1 %).

Teänjoogg čaa'z3vivuu'dest liä Teänjoogg lää'ssen öhtte'žže 51 joogg, kooi kolggâm vuu'd šorrōs lij pä'jjel 100 km². Pä'jjel 50 hehtaar šoora jääu'r liä öhtte'žže 181. Čaa'z3vivuu'dest liä äänmōöžžäst vitt čää'z3öllädvuöđ da kutt kolggâm vuämmšempääi'k. Šuurmōs vuämmšum kolggâm Onnelasävvnest lij 2099 m³/s (kōskk-kolggâm 140 m³/s) ee'jjest 1968. Öll'jummuš vuämmšum čää'z3öllädvuött N₂₀₀₀ + 68,28 m (kōskkčää'z3öllädvuött N₂₀₀₀ + 64,27m) peä'lstes lij Onnelasävvnest vuämmšum ee'jjest 1984. Teänjooggâst vöddätte tuu'lv älddsin juö'kk' kiid piiriee'jji. Vä'lddvue'ss tuu'lv'in lij jioŋŋödsi šöddeem. Tuu'lv'in šä'dde hää'rveld šuur skääđ. Ääim-muuttâstu'tkkummuš mie'ldd kiđdtuu'lv'i ärvtöölät ocnem da ääi'jöövväm, tä'lv da čöhcčtuu'lv täujjnem.

Teänjoogg čaa'zživuu'dest nu't 90 % on meä'ccmäädd, rajjum vuu'd liä samai occanj. Čaa'zživuu'd Lää'ddjânnam beällsaž vue'zzest jälste nu't 1300 persoon da Taar beällsaž vue'zzest nu't 5900 persoon. Lää'ddjânnam beä'l šuurmös aassâmköösktem lij Uccjoogg ceerkavsiidd. Uccjoogg kää'dd, kää'tt säjjdâtt âlddsin obbnes Teänjoogg čaa'zživoudda, narood ärvvtöölât occnem nu't 3 prosee'nt ee'jj 2027 loopp möönee'st. Vä'lddvue'ss čaa'zživuu'd Lää'ddjânnam beä'lnn kooll koozz-ne Natura2000-suöjj-eemvoudda.

Ääi'jab voddööttâm tuu'lv

Teänjooggâst vöddâtt âlddsin piirree'jji koo-ne tääss'saž tu'lvv jïõñi vöõidâm poodd. Teänjoogg šurr kol-ggmin jiä kuuitâg täujja kaast rajjâz, gu Teänjokk lij kobddi da kâlgg čirñâl kanjoonâst. Šuurmööžž tu'lvvskää'd liä šöddâm moostid da čuâggas-steä'laid, šuur kolggâm pä'rre mäddaunnâz da jïõñ sölkkne čuökkuid. Šuurmös vuâmmšum kolggâm (3844 m3/s) Taar beä'lnn Polmak vuâmmšempäi'kkest lij šöddâm ee'jjest 1920. Lää'ddjânnam beä'lnn šuurmös mettuum kolggâm (2735 m3/s) Vue'lkeäunñsest lij leämmaž ee'jjest 1968. Polmak kolggâm seämma ee'jj leäi 3208 m3/s. Ee'jjest 1999 jïõñõžžâz šöddii tuu'lv Uccjokkvuällö'kke, kää'tt šöddii skäädaid 13 täälain (obbskää'd öhtse'žze nu't 260 000 €). Še ee'jjest 2000 ka'stte kook-ne rajjâz. Ee'jjest 2000 mârñja Teänjooggâst jeä'la šöddâm šuurab skäädaid šöddee tuu'lv.

Tuu'lv šuurmös kolggâm ääi'jpodd Onnelasâvvan vuâmmšempäi'kkest lij köskkmeä'rin 23.5 (ee'jj 1959-2017). Ääi'jbuž šuurmös kolggâm (29.4) lij vöddööttâm ee'jjest 1990 da mäâmös (11.6) ee'jjest 1997.

Tu'lvvriiski tobdstumuš

Tu'lvvriiski vuöss arvlâsttmöözž ta'rkstummuš lij rajjum taullöggâst 1 peäggum vuu'did. Arvlâsttmöözžâst liä ääi'jab âannam ee'jj 2011 arvlâsttmöšše rajjum krâavan ceälai čää'ccvuu'd katti tu'lvv-vuu'd (ns. TURINA tu'lvv-vu'vdd, kää'tt va'sttad nu'tt ö'htešt 1000-ee'jjest nu'bbee tuu'lv). Čää'ccvuu'dest lij kuuitâg ää'n vuäžžamnalla tää'rkeb mäddoo'le älladvuöttmaall, nu'tt arvlâsttmöözž liä ta'rkkääm taullöggâst 1 peäggum vuu'din älladvuöttmaall da vuu'd čää'ccalladvuöttpaai'ki vuâmmšöözzid äu'kkeen. Nuorgam vuu'dest lij õnnum tää'rkeb tu'lvv-vaarraart, möõn diött Nuorgam vuu'd ärvvtööllmös lij ääskvab gu jee'res vuu'din. Čä'ccöstu'lv tuejjei riisk čaa'zživuu'dest liä samai occnjaž, leša jïõñõžžâz vue'itte šöddee še šuurid skäädaid. Ääi'jab vöddööttâm jïõñõžžâz liä kiččlöttum vuâmmšed ärvvtööllmööžžâst vooudli'žžen da pääikli'žžen tuejjejen.

Tabealla 1. Taullök 2. Ö'htekeäsmös Teänjoogg čää'ccvuu'd tobdstum tu'lvvriiskin ta'rkstööllmööžžâst mie'ldd äarra vuu'din ö'htešt 1000 ee'jjest nu'bbee tuu'lvvin pä'rtrklaassin. (arvstööllämceäkkâz: 0 = ij tobdstum häi'tt + = siöm häi'tt, ++ = määžna häi'tt, +++ = šurr häi'tt)

Vu'vdd	Jäistei	Vaigádvat evakuistemmaal čuosáttuvah	Pakkáz da liádg jue'kkmös	Čää'cchuõil	Trafikköhttvuõd	Jee'res öhtsežkää'dd kääžkööz	Kulttuurpreedan	Pirrös	Ääi'jbuž tuu'lv	Vooudlaž da pääiklaž raaji	Čaa'zžirajjâz
Akujokk	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0
Dalvadas	alle 5	0	0	0	0	0	++	+	0	0	0
Karigasnjargg	20	0	+	0	+	0	0	0	0	0	0
Mantojäu'rr	10	0	0	0	+	0	++	0	+	0	0
Nuorgam	10	0	0	0	0	0	0	++	0	0	0
Nuorpinniemi	alle 5	0	+	0	+	0	+	0	0	0	0
Nuvvus	0	0	0	0	0	0	0	0	0	+	0
Outakoski-Parsi	10	0	+	0	+	0	+	+	0	0	0
Puäjlädd	alle 5	0	0	0	+	0	++	0	+	+	0
Uccjokk	alle 5	0	0	+	0	0	+	0	+	+	0
Vetsikko	10	0	+	0	0	0	+	0	+	+	0

Ehdtös miärktei tulvarisk-kouddössân

Teänjoogg čaa'žživuu'd tu'lvriiski miärkälvuod' ärvvtooleen lij valddum lokku låaggâst kutt ta'rkkuum takai mäaine'ld kiičče'e! tuu'lvest šoddi skääđ šoddeem seu'rjöözz. Vu'vdd vuei'tet nõmtem miärktei tu'lvrisk-kouddössân gu töt tiuddad tulvvlää'ij 8 §:st miärktem skääđ šoddeei seu'rjöözz kriteer (620/2010, 8 §, 1 da 2 mome'ntt). Miärktei tu'lvrisk-kouddö'sse ää'ljet raajjät tu'lvv-vaarr- da tu'lvrisk-kaart di tu'lvriiski vaaldšemplaen.

Mädd- da meä'cctäälministeria nõmtem vä'lddkääddlaž tu'lvriiski vaaldšem koordinä'sttemjoukk lij linjjääm miärktei tu'lvrisk-kouddö'zz kriteer mošttošpõ'mmjest 22.12.2010. Täk liä ouddm:

- hää'rves tuu'lv peittam jeälstemvuu'dest ko'st liä jeänab gu 500–1000 pöšši jeälsteei
- hää'rves tuu'lv peittam vuu'dest ko'st liä mängg tiörvasvuotthuällpöört le'be huállstroi'telpöört, ko'st liä jiännai siänggpääi'k de päämai pei'vvpöört
- hää'rves tuu'lv peittam vuu'dest lij vuu'd mäainast miärktei jeälsteemie'rid kääzzkõ'stti čää'ccvä'lddempäi'kk
- njeä'sščää'ccpu'tstempääi'k väkköövmoš tiörvasvuod' häi'ttjemnalla
- hää'rves tuu'lv peittam vuu'dest miärktei viökkstroi'tel le'be mängg liädggpääi'k
- hää'rves tuu'lv poodd puátkkne määng čuâggaz, uu'lec, ru'vddčuâggasvuässö'zz le'be čää'ccjää'ttemvääll

Lappi jie'llemvue'kk-, trafik- da pirrösköökös ij e'tk'ked Teänjoogg čaa'žživuu'dest tu'lvriskklää'ij (620/2010) 8§ meäldlaž miärktei tu'lvrisk-kouddö'zzid.

Teänjoogg čää'ccvuu'dest liä tobdstam mõn-ne ve'rdd riskkpaai'kid, leša ni ööutâst ta'rkstööllâm vuu'dest öölgtoözz miärktei tu'lvriskkvuu'd nõmtummša jiä teäuddai. Čaa'žživu'vddtääss'saž tu'lvriiski vaaldšemplaen jeät ärvvtoöl åårram Teänjoogg čaa'žživuu'dest kuul'viökkšäž kuânstt tu'lvriiski uu'ccummšest. Čaa'žživuu'd tu'lvriiski vaaldšem mäaine'ld lij kuullviökkšab suöjjeed o'dinakai paa'i'kid päaiklaž tu'lvvsuöjjeemtuáimin da jee'res vuu'din vuei'tet tuejjeed vu'vddmeäldlaž čaa'žžitu'lvriiski vaaldšem kääzzkâ'stteei plaanummuž.